

PARALLEL REALITIES IN SORIN TITEL'S *PASĂREA ȘI UMBRA*

Camelia Teodora GHIDEU, PhD Candidate, University of Oradea

Abstract: Sorin Titel's novel "Pasărea și umbra" tackles memory as a presentation of prosaic facts and unusual ruptures of the Real in order to reach the essence of life. An alternative world is created, where interesting characters such as the sisters Tili and Letiția see unreal things and have unusual attitudes or Tisu and his grandfather have fanciful stories. They live intense moments, derived from a forgotten and magical world that has an important role in configurating the characters' sense of life. Parallel realities such as imagination, dream, and bizarre ventures are compulsory to complete the existence and to give a new meaning of reality.

Keywords: memory, reality, dream, death, imagination

Lumea pe care o prezintă Sorin Titel în romanele sale nu poate fi vizualizată în întregime. Sunt descrise părți din realitate, aparent fără nicio semnificație pentru a o defini; micile întâmplări reale, imaginare, bizare, fantastice sunt cele care compun existența de zi cu zi, adică viața.

Eugen Simion întâmpină romanul *Pasărea și umbra*, afirmând: „Romanul realist clasic este o oglindă care se plimbă de-alungul unui drum (peste o realitate, astfel zis, constituită, stabilizată), romanul nou este o peliculă despre o realitate în stare de ebuliție. Oglinda s-a sfărâmat, cioburile nu prind decât fragmente dintr-o realitate la rândul ei în stare de accelerată metamorfoză. Semnul acestei deplasări continue este, în plan epic, o narațiune care se constituie și se desface în alte mici narațiuni produse și prinse ca bulboanele în pasta inițială”¹. Ceea ce arată unicitatea scriitorului Sorin Titel este modul în care aceste mici întâmplări, banale sau ieșite din comun din povestirile narate constituie adevărata esență a vieții și devin parte importante din „marele puzzle”.

Aproape în toate romanele scriitorului (*Femeie, iată fiul tău, Lunga călătorie a prizonierului, Țara îndepărtată, Clipa cea repede* etc.) memoria, visul, realismul magic, fantasticul, arta, viziunea labirintică asupra existenței completează viața prozaică pentru a sublinia fragilitatea, exuberanța, limitatul, transcedența ființei umane într-o lume în care legătura dintre contingent, perisabil, profan și intangibil, peren, sacru poate fi posibilă.

Memoria este „liantul” cărții; datorită ei personajele reușesc să *re-trăiască* viața, ea devine o stratagemă de a opri timpul în loc și se transformă într-un joc periculos care poate învia ființa umană, ceea ce presupune o conștientizare a propriei ratări și o depășire a propriei condiții, o presimțire a morții și lupta cu aceasta ca pe o provocare, sau poate ucide, prin stagnarea în trecut, neavând nicio șansă de a-l putea surmonta; în acest lucru constă „teribilismul” memoriei, fie că este vorba de personajul Tisu care ratează totul în viață sau de amintirile personajelor care înțesesc ritmul epicului din carte.

Este interesant modul în care este prezentat drumul lui Ion spre moarte. În incipitul cărții, bătrâna povestește cum s-a îmbolnăvit Ion la o petrecere obișnuită, apoi își amintește

¹ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1984, vol. III, p. 541

drumul la Lugoj pentru a-l salva de la moarte deși doctorul Tisu îi pune diagnosticul corect. Încercarea de a se lupta cu moartea față în față, cu propria umbră este sinuoasă, astfel Moartea devine un „suprapersonaj” care îl însoțește pe Ion peste tot; o simte, este conștient că este aproape, însă nu-și pierde entuziasmul niciodată în pofida faptului că realitatea „cealaltă” își cere drepturile cu orice preț: începe ploaia care nu se mai oprește ca semn al sfârșitului, lăsarea umbrei ca vestitoare a nopții, conversațiile oamenilor despre gripa de care s-au îmbolnăvit semenii lor și spitalele pline de aceștia, însă speranța continuă să existe și în inima Mariei, soția lui Ion.

Ajunși la Lugoj, la Iulișca, o „iubită” din trecutul lui Ion, se deschide o ușă spre trecut cu ajutorul fotografiei în care era Ion militar. Astfel, încearcă și Iulișca, la rândul ei, să se lupte cu Moartea: se îmbracă cu o rochie frumoasă din tinerețe pentru a se întoarce în timp și a-i da iluzia timpului de odinioară, având ca scop învingerea celui mai aprig dușman care îl va răpi pe Ion. Iluzia de a se sustrage timpului și de a se depărta de moarte este spulberată când pare o păpușă „neînsuflețită”, lipsită de bucuria vieții, care nu poate fi mimată indiferent de tertip. Moartea continuă să-și facă prezența prin fluturile galbene din camera ei care vine de pe cealaltă lume, accentuând ideea că de Moarte nu te poți ascunde sau fugi deoarece aparține firescului.

Deși Sorin Titel descrie în romanele sale o „aventură a firescului” (Lucian Raicu), în *Pasărea și umbra* apropierea morții afectează existența personajele (Ion, Maria, Ana, Meniță). Ele se tulbură, nu doresc să o accepte, chiar o neagă sau încercă să lupte cu ea; astfel, moartea nu este văzută ca un lucru firesc deoarece aceasta aparține necunoscutului, nu stârnește curiozitate, ci frică.

Aripa morții îl afectează și pe Meniță: vorbește și bea mult și povestește și el o amintire petrecută cu Ion și cu un alt prieten din copilărie, Iosu lui Bosoancă. Ei merg în cimitir să comunice cu sufletele din lumea cealaltă: Ion cu moșul său care se spune că-i seamănă, Iosu cu o iubită moartă, iar Meniță cu un străin la moartea căruia a fost prezent. Meniță chiar spera în acel moment din trecutul său că se poate întâmpla o minune : „Dar de plecat, n-am plecat, am stat până s-a făcut ziuă; și am așteptat noi ca morții aia, pe care i-am plâns cu lacrimi pline de durere și nemângâiate să învie, așa cum am auzit noi că se întâmplă în dimineața de Paști; dar de înviat, n-a înviat nimeni; numai s-a lăsat așa o brumă groasă deasupra pământurilor... ”²; însă la sfârșit totul s-a transformat într-o petrecere, anulând tragicul. Această amintire este o altă încercare de a lui Meniță de a nega apropierea morții lui Ion.

Visul soției lui Ion, Maria, nu este nici el întâmplător, este o altă realitate, cea visului, care completează existența. Are loc urzeala celor două mari planuri: real și fantastic. Un prim semn că altă realitate este prezentă este întâlnirea cu Sofia lui Mecăl, care, de fapt, este moartă sau cu baba Cuca. Maria merge la râu pentru a-i spăla cămașa soțului său. La râu, aceasta este batjocorită de fete, care îi spală lui Ion cămașa deoarece a doua zi se căsătorește: „N-am știință să fie mâine vreo nuntă, numai dacă n-o fi cumva în alt sat și eu n-am auzit de ea, le spun eu, și atunci au început iară să râdă cu toatele, se uitau una la alta și râdeau. Ion al tău se însoară, tu, cine altul, zice în șoaptă chiar cea care sta lângă mine, și nu întreba atâta, că nu șade. O săracu de el, zic eu și din nou mă podidesc lacrimile, nu mi le mai pot opri, Ion al meu

² Sorin Titel, *Pasărea și umbra*, Editura Eminescu, București, 1977, p.38

e cu un picior în groapă, pe el nu cred că-l puteți însura voi acum”³. O comunicare cu aceste fete este imposibilă deoarece fetele nu vorbesc cu ea, ci despre ea, considerând-o o femeie bătrână. Un alt semn este cămașa lui Ion pe care o spală, dar devine tot mai murdară.

Dincolo de interpretările lui Gaston Bachelard (despre apele adânci, dulci, moarte, curgătoare, molcome, violente etc.) și de cele din *Dicționarul de simboluri* al lui Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, apa din vis se transformă într-una a morții deoarece nu înseamnă purificare, renaștere, regenerare etc., ci este o umbră a morții care nu poate înălbi haina celui care trebuie să moară, pentru că aceasta ar însemna negarea sa. Maria nu reușește nici în planul oniric să depărteze moartea; apa care ar trebui să fie „izvor de viață” este neputincioasă în fața ei.

Parcă decupate dintr-o altă lume sunt surorile Tili și Letiția care dispar misterios, fără nicio explicație. Ele seamănă destul de mult una cu cealaltă, dar nu au aceeași voce și înălțime. Dacă Letiția este rațională, Tili este sentimentală, visătoare, instinctuală, ceea ce va afecta relația dintre ele. Realul suferă o ruptură prin care se aud ecouri din altă lume. Este mai mult decât imaginația bolnăvicioasă a lui Tili, deoarece la întâmplările bizare sunt martori și alte personaje (croitorul și soția sa). Astfel, este prezent realismul magic: întâlnirea misterioasă cu tânărul, umbrela sa gigantică, focul, dispariția misterioasă a femeilor: „Măcar să fi văzut ceva, spune soția croitorului. Numai că nu mai era nimica! întrebă croitorul din ce în ce mai interesat și se oprește din cusutul căptușelii. Nimica, așa cum îți spun, spune femeia. Nici tu în care să dormi, nici tu masă la care să mănânci, nici tu scaun pe care să te așezi! Pereții și dușumelele, atâta tot!”⁴.

Motivul păsării apare și în povestea lui Tili și Letiției. Cea care vede „pasărea” este Tili; e vorba de un mesager de dincolo, a altei lumi care nu poate fi negată. Pasărea este singura făptură care se află între cer și pământ, între sacru și profan, între transcendent și contingent, ea se află la granițele dintre lumi, „simbol de comunicare”⁵ și poartă spre altă lume. Este un prim semn că s-a declanșat „jocul realităților”.

Tili vede dintr-odată fierul de călcat deschis cu dinți albi, negri sau de culoarea cărbunelui încins zâmbesc ironic la ea. Ea are o gândire absurdă și dă frâu imaginației extravagante fără nicio ezitare: se întrebă de ce croitorul nu crește un porc un pod dacă tot e așa bun gospodar, vede un purceluș dolofan și roz care urcă o scară de mătase, auzind și zgomotul porcilor; toate aceste „vedenii”, rod al imaginației ei sau a fisurării realului, sunt părți esențiale ale lumii care înseamnă mai mult decât tangibil, explicabil, ci și ambiguitate, absurd și mister.

Un băiat aduce o umbrelă pe care o întinde deasupra întregii curți. Umbrela magică care cuprinde toată curtea îi face pe vecini, pe croitor și soția sa, să creadă că afară s-a înorat. Când umbrela este închisă, soarele iese. Acest obiect este o dovadă a lumii care exista „dincolo” și care poate afecta realitatea propriu-zisă. Întâlnirea lui Tili cu logodnicul ei dispărut, Caius Perian, este o altă fisură a realului. Când sora sa, Letiția, încearcă s-o convingă pe sora sa și pe sine însăși că totul a fost un vis, Tili scoate zâmbind din buzunarul său panglica albă de la pălăria lui, fapt care o face pe sora sa să izbucnească în plâns; ea crede sau

³Sorin Titel, *op. cit.*, p.133

⁴ Idem, *ibidem*, p. 92-93

⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. III, p. 25

doar vrea să creadă că Tili chiar a înnebunit. Letiția nu se poate sustrage acestei lumi oricât ar încerca și va vedea și ea ca sora sa, Tili, pantalonii croitorului arzând.

Focul pe care ambele fete îl văd, care pare a fi doar în imaginația lor, este un alt semn că ceva extraordinar este pe cale să se întâmple. Căldura toropitoare este un moment prielnic pentru lucrurile stranii care se vor derula. Nu întâmplător, are loc un incediu exact când Tili dispăre și a doua zi aflăm că s-a plimbat cu o fantomă, logodnicul său mort. Devine captivant modul în care autorul reușește să situeze micile întâmplări, personaje la limita dintre real-fantastic-imaginație. Lumea este într-un continuu joc succesiv al realităților, limitele dintre lumi nu sunt clar delimitate. Femeile au dispărut ca și cum nu ar fi existat niciodată, nicio urmă de ele. Să fie umbra morții așa puternică încât aceasta să își face apariția vizibil în lumea contingentă sau este doar imaginația care face ravagii?!

Copilăria lui Tisu este și ea umbrată de aripa morții prin imaginea ei: „o babă tare hâdă și rău mirositoare”, „ființa aceea ciudată și malefică – pe jumătate om, pe jumătate fantomă – arătare respingătoare și indecent de jucăușă – înainte de a dispărea fără urmă, nu țopăise ea cu fustele ridicate o fetișcană, cu picioarele ei respingătoare, unul de calm celălalt de cocoș, în jurul cuptorului?! – care ar fi putut fi chiar moartea, dacă moartea ar fi putut într-adevăr primi un chip omenesc – ființa aceea nu era așadar nicăieri”⁶. Or, unor întâmplări fantastice nu pot fi martori decât Copilul și Bătrânul, adică cel care crede cu adevărat în povești, în lucruri pe care oamenii nu le mai pot percepe și Bătrânul care ajungând la o anumită înțelepciune știe că lumea din fața ochilor noștri nu este ceea ce pare, că există o altă lume care nu poate fi văzută de orice om și că este nevoie de un „ochi atent” care să observe semnele din jur și să vadă „invizibilul”.

Moș Bălu este cel care hrănește această lume magică din care Tisu face parte, în schimb mama nu este de acord cu poveștile pe care le spune acesta copilului. Bătrânul este singurul care îl ascultă și crede toate cele văzute de copil. Băiatul o întâlnește din nou noaptea pe „baba hâdă” și o urmărește împreună cu moș Bălu. O caută peste tot unde baba ar putea să se ascundă: în șopron, în cuptor, în podul șurii etc. Întreaga atmosferă, obscură, indică o altă intruziune a fantasticului: pustietatea din jur, lătratul tuturor câinilor din sat, imaginea babei hâde și urât mirositoare cu părul despletit, luna plină care accentuează terifiantul, prielnică strigoilor, stafiiilor, vampirilor, având în vedere credințele populare.

Prin participarea sa la evenimentele puse la cale din celălalt tărâm Tisu este „un ales”. El continuă să fie bântuit și la treisprezece ani după moartea celui care l-a înțeles mereu și rămâne ancorat încă în lumea magică a copilăriei deoarece nu crede în moartea lui moș Bălu, fiind sigur că acesta se va reîntoarce. Prezența lui moș Bălu se simte prin straniile întâmplări: supa se acrește în bucătărie, putrezirea merelor în grădină, tropăitul puternic al cailor.

Tisu trebuie să iasă definitiv din această aventură mirifică a copilăriei din moment ce această etapă a vieții sale s-a încheiat și să nu rămână îmbrățișat de „baba hâdă”, adică de moarte. Este important să-și trăiască adevărata realitate, să dea dovadă de maturitate în ceea ce privește acțiunile sale, să se debaraseze de umbra morții din copilărie. Unchiul său, psihiatrul, îl influențează și îl acaparează în lumea lui, deși Tisu simte că-i lipsește „acel ceva” ca om și ca medic. Prin urmare, el va deveni un ratat deoarece îi lipsește mila și compasiunea pentru cei care suferă, iubirea față de oameni. Numai când rămâne singur, fără fiica sa va

⁶ Sorin Titel, *op. cit.*, p.143

descoperi sentimentul de mult pierdut. Imaginea babei hâde i-a ampretat ideea că moartea urmărește pe toată lumea, este foarte aproape și orice ai face nu poți scăpa de ea.

Personajul nu poate invada din lumea copilăriei, a tuturor posibilităților și să se instaleze în realitatea care trebuie trăită cu iubire, compasiune, milă pentru suferințele celor din jur și nu la întâmplare, fără niciun fel de implicație. Tisu devine un ratat în toate planurile vieții: ca tată, ca medic, ca soț pentru nu a observat în ce constă adevărata esență a vieții.

Toate aceste întâmplări par frânturi dintr-o poveste care este, de fapt, viața. Sorin Titel subliniază că adevăratele trăiri nu constă în evenimentele mari din existență, ci în acele aproape invizibile întâmplări, cărora nu li se acordă atenție, dar care tâșnesc din „background-ul lumii”. Realitatea inteligibilă joacă un rol secundar în configurarea unui traiectoriu fidel asupra lumii; ceea ce dă suflu nou asupra acesteia sunt realitățile paralele, care, oricât de mult am încerca să le ignorăm, ele există.

Bibliografie

Bachelard, Gaston, *Apa și visele*, Editura Univers, București, 1995

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, București, 1993

Simion, Eugen, *Scriitori români de azi*, Editura Cartea Românească, București, 1984

Titel, Sorin, *Pasărea și umbra*, Editura Eminescu, București, 1977